

Ковальова О.В.,
*завідувач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

**НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ
ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ**

З 07 січня 2018 року набрав чинності Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1] (далі – Закон), який

містить низку позитивних змін, зокрема: розширено коло осіб, на яких розповсюджується дія Закону; передбачено створення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства; розширено перелік суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; суттєво розширено повноваження поліції при реагуванні на випадки домашнього насильства.

Повноваження уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству визначені в ст.10 Закону, зокрема: 1) виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них; 2) прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства; 3) інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися; 4) винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників; 5) взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи в порядку, визначеному законодавством; 6) здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії; 7) анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними домашнього насильства, а також вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством; 8) взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 9) звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

В контексті даної теми актуальним постає питання щодо визначення переліку «уповноважених підрозділів органів Національної поліції України». З метою запобігання непорозумінням під час впровадження нового Закону, необхідно чітко встановити перелік уповноважених на виявлення, припинення та реагування на випадки домашнього насильства підрозділів органів Національної поліції. До таких підрозділів в межах їх компетенції можуть відноситись: патрульна поліція, відділи дільничних офіцерів поліції, підрозділи ювенальної превенції, оператори «102», слідчі, чергові частини тощо. В Положеннях про дані підрозділи має бути зазначено обсяг повноважень кожного із структурних підрозділів щодо діяльності із запобігання та протидії домашньому насильству.

Так, в Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції (далі – ДОП) зазначається, що до основних напрямів діяльності ДОП відноситься ужиття заходів для запобігання вчиненню насильства в сім'ї та його припинення. Крім того дана Інструкція зобов'язує ДОП формувати пропозиції щодо ужиття заходів з метою запобігання вчиненню насильства в сім'ї, надання соціальних послуг особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах. ДОП виявляє на поліцейській дільниці осіб, які вчиняють насильство в сім'ї (домашнє насильство) або схильні до такої поведінки, та вживає превентивних заходів, передбачених

законодавством і спрямованих на запобігання правопорушенням, пов'язаним з насильством у сім'ї, відповідно до норм Закону України «Про попередження насильству в сім'ї» [2]. Отже, актуальним постає питання внесення змін до Наказу МВС України №650 від 28 липня 2017 року та приведення його у відповідність до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Інструкції про організацію діяльності інших підрозділів, крім підрозділів ювенальної превенції (Інструкція про організацію їх діяльності наразі знаходиться в стані затвердження), не містять окремих акцентів саме на домашньому насильству. При цьому слід зазначити, що відповідно до п.18 ст.23 Закону України «Про Національну поліцію» поліція відповідно до покладених на неї завдань вживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству [3].

Важливо, що в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» з'явилась вказівка на те, що поліцейські можуть проникати до житла особи без вмотивованого рішення суду в невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням вчинюваного акту домашнього насильства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи. Дане положення дублює одне із закріплених в Законі України «Про Національну поліцію» повноважень і так само його застосування може стикнутись із складнощами доведення наявності безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи.

Порядок анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними домашнього насильства, а також вилучення зброї та боєприпасів закріплений в окремій Інструкції [4], яка потребує приведення у відповідність до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Так, відповідно до п.5.1. даної Інструкції «органи поліції не мають права ... видавати дозволи на придбання, зберігання та носіння вогнепальної зброї та бойових припасів до неї, пневматичної чи холодної зброї, пристроїв та патронів до них громадянам, а також проводити їх перереєстрацію в разі: наявності даних про систематичне (два чи більше разів) скоєння насильства в сім'ї, що підтверджується документально». Крім того, відповідно до глави 4 даної Інструкції згідно із законодавством України органам поліції надано право анулювати дозволи на придбання, зберігання та носіння зброї, основних частин зброї та пристроїв, видані громадянам, у випадках, передбачених пунктом 5.1 глави 5 даної Інструкції.

Звертає на себе увагу норма Закону, що уповноважені підрозділи органів Національної поліції України здійснюють повноваження у сфері запобігання та протидії домашньому насильству з урахуванням міжнародних стандартів реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насильства та оцінки ризиків. В контексті даної норми доцільно проводити навчання поліцейських з питань міжнародних

стандартів реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насильства, вивчення практики Європейського суду з прав людини тощо. Особливу увагу під час такого навчання слід приділити руйнуванню стереотипів на кшталт «постраждала особа сама винна, адже провокує насильство щодо себе», «домашнє насильство є нетяжким правопорушенням», «іноді застосування насильства з метою виховання є необхідним». Усвідомлення поліцейськими принципу «нульової» толерантності до насильства є запорукою неухильного та ефективного реагування на кожен випадок домашнього насильства, як того вимагають міжнародні стандарти.

Також в рамках навчання поліцейських особлива увага має бути спрямована на забезпечення виконання ними повноваження щодо інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися. Доцільно розробити та впровадити в практичну діяльність поліцейських відповідні пам'ятки з переліком прав постраждалих від домашнього насильства осіб та організацій та установ, в яких вони можуть отримати допомогу.

Слід зазначити, що наразі в Україні реалізується пілотний проект з протидії насильству в сім'ї «ПОЛІНА», який визнається керівництвом Національної поліції одним з успішних прикладів роботи поліції у сфері запобігання домашньому насильству. Необхідно розробити заходи стимулювання працівників поліції, які пройшли відповідне навчання з питань реагування на випадки домашнього насильства, та додатково до основних повноважень виконують функції із запобігання домашньому насильству. Однак, досвід закордонних країн дозволяє зробити висновок про більш ефективний підхід створення окремих підрозділів Національної поліції з питань запобігання та протидії домашньому насильству.

Важливо розуміти, що Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» спрямований не стільки на покарання винних осіб, скільки на надання допомоги постраждалим особам. Тому окремий розділ Закону присвячений спеціальним заходам щодо протидії домашньому насильству. Поліцейські відповідно до Закону уповноважені застосовувати два із чотирьох передбачених спеціальних заходів – терміновий заборонний припис стосовно кривдника і взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи. Інші спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству застосовуються за рішенням суду.

Знову ж постає питання щодо переліку підрозділів Національної поліції, уповноважених на застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству. Враховуючи, що профілактичні обліки ведуть підрозділи дільничних офіцерів поліції та ювенальної превенції, то уповноваженими на взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи є саме дані підрозділи. Щодо

порядку постановки на профілактичний облік кривдників та зняття з нього має бути розроблена та затверджена окрема Інструкція.

В умовах впровадження нового Закону постає питання щодо моменту постановки кривдника на профілактичний облік. Так, відповідно до статті 27 Закону уповноважений підрозділ органу Національної поліції України бере на профілактичний облік кривдника з моменту *виявлення факту* вчинення ним домашнього насильства на встановлений законодавством строк і проводить з ним профілактичну роботу. На нашу думку, враховуючи принцип презумпції невинуватості, а також те, що висновок щодо наявності чи відсутності факту домашнього насильства, винуватості чи невинуватості особи у його вчинення, має виключно суд, постає питання, чи можуть поліцейські під час складання протоколу та зібрання матеріалів справи за фактом домашнього насильства ставити особу на профілактичний облік. Адже якщо суд закриє провадження у зв'язку з відсутністю складу правопорушення, постане питання законності постановки особи на профілактичний облік кривдників. Отже, вважаємо, що доцільно внести зміни до Закону щодо підстави постановки на профілактичний облік і замість формулювання «уповноважений підрозділ органу Національної поліції України бере на профілактичний облік кривдника з моменту *виявлення факту* вчинення ним домашнього насильства» передбачити «уповноважений підрозділ органу Національної поліції України бере на профілактичний облік кривдника з моменту *визнання особи винною у вчиненні домашнього насильства*».

В свою чергу терміновий заборонний припис стосовно кривдника є новим для України спеціальним заходом щодо протидії домашньому насильству, тому має бути розроблена та впроваджена окрема Інструкція щодо його застосування із конкретним переліком уповноважених на його винесення підрозділів Національної поліції. Терміновий заборонний припис виноситься за заявою постраждалої особи, а також за власною ініціативою працівником уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України за результатами оцінки ризиків. Відповідно до Закону оцінка ризиків – це оцінювання вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи. Задля уникнення суб'єктивізму під час прийняття рішення про винесення термінового заборонного припису за ініціативою поліцейських вкрай необхідно розробити так званий акт оцінки ризиків із зазначенням конкретних індикаторів (наприклад, наявність видимих слідів побоїв; зламані меблі в місці проживання; попереднє притягнення до відповідальності за вчинення домашнього насильства; перебування на обліку осіб, які зловживають наркотичними засобами чи психотропними речовинами та ін.), за якими поліцейський може виявити наявність чи відсутність ризиків для життя та здоров'я постраждалої особи.

Отже, органи Національної поліції займають одне із центральних місць в системі суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, мають суттєві повноваження щодо реагування на випадки домашнього насильства. При цьому важливо пам'ятати, чим ширші повноваження, тим більша відповідальність.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 року № 2229-19 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>. – Назва з екрану.

2. Інструкція з організації діяльності дільничних офіцерів поліції: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28.07.2017 року № 650 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17>. – Назва з екрану.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року №580-VIII [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19/> - Назва з екрану.

4. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 року № 622 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98>. – Назва з екрану.